

Procesgericht schrijfonderwijs

1 januari 1995

Auteur: Josje Sijstra

Volume: 26

Nummer: 2

Pagina's: 65-72

Documenten

- [moer_jrg26_014.pdf](#)

recensie complexe vaardigheid of bestaat schrijfvaardigheid uit een aantal deelvaardigheden bijvoorbeeld stijl formulering spelling en interpunctie de laatste opvatting lijkt in het gangbare josje sijstra schrijfonderwijs gemeengoed als we kijken naar de verdeling van de aandacht en de daar procesgericht mee samenhangende tijdsbesteding in gangbare methoden van de gemiddeld zeven uur schrijfonderwijs taalonderwijs per week wordt niet meer dan drie kwartier aan schrijfonderwijs besteed terwijl een aantal voor schrijven relevante deelaspecten als spelling interpunctie grammaticale kwaliteit en taalbeschouwing beduidend meer moeten worden gegeven schrijven leren een leergang tijd vergen gezamenlijk ruim drie uur per schrijven van teksten in de basisschool Enschede week zo is gebleken in recent peilingsonderzoek 1993 195 blz isbn 90 329 1622 x f 32 zoek sijstra 1992 zwarts 1990 volgens communicatieve en functionele visies op taal onderwijs is deze verhouding discutabel in die schrijfonderwijs ter discussie opvattingen legt men een groot accent op het schrijven als complexe vaardigheid in reële het gangbare schrijfonderwijs stelonderwijs communicatieve en functionele situaties in de basisschool kent veel problemen discussie uiteraard kan en moet er ook aandacht zijn gaan onder meer over de vraag wat schrijven voor deelvaardigheden maar dat zou altijd vaardigheid nu precies inhoudt en over de ingebed moeten zijn in het kader van de totale didactische aanpak om met dit laatste te schrijfopdracht niet los daarvan als geïsoleerde beginnen in de gangbare methoden krijgen de deelvaardigheden er zou dan op zijn minst kinderen doorgaans een schrijfopdracht in de meer tijd aan de ontwikkeling van de communicatieve vorm van schrijven een verhaaltje tekstje bij een communicatieve schrijfvaardigheid moeten worden van de volgende onderwerpen volgt een rijtje besteed zo nodig ten koste van de aandacht titels met sommige toelichting de op voor bepaalde deelvaardigheden drachten zijn vaak slecht gespecificeerd er gezien onder meer deze problemen is het wordt weinig of geen informatie gegeven over niet verwonderlijk dat de resultaten van het de inhoud en opbouw en evenmin over het schrijfonderwijs onvoldoende zijn en verachteren het publiek en over de concrete situatie ter blijven bij de verwachtingen en wensen waarmee rekening moet worden gehouden sijstra 1992 zwarts 1990 den vaak ook ontbreekt elke aanduiding over de lengte van de te schrijven tekst van gelde de laatste tien tot vijftien jaar is betrekkelijk recent blok 1989 de kinderen worden dus

veel onderzoek verricht naar schrijfvaardig eigenlijk zonder meer het diepe ingegooideheid en schrijfdidactiek de programmagroep krijgen nauwelijks onderwijs in strategieën om taalonderwijs van het sco kohnstamm insti verschillende schrijftaken aan te pakken ze tuut van de universiteit van amsterdam heeft leren bijvoorbeeld onvoldoende hoe ze materi in dat onderzoek een grote bijdrage een aal kunnen verzamelen en ordenen hoe ze for belangrijke verschuiving in de schrijfdidactiek muleringsproblemen te lijf moeten gaan hoe is die van een produktgerichte aanpak waarbij ze opmerkingen van een lezer kunnen verwer de kinderen alleen achteraf enige opmerkin ken in een tweede versie meestal moet de gen krijgen over de kwaliteit van de door hen tekst ook in het tijdsbestek van een les klaar geschreven tekst naar een meer procesgerichte zijn didactische aanpak in een procesgerichte aan voorts vormt de vraag wat schrijfvaardigheid pak leren de kinderen hoe ze verschillende precies inhoudt een belangrijke kwestie die schrijfproblemen kunnen aanpakken ook in de toekomst nog verder uitgezocht langzamerhand druppelen de inzichten over moet worden is schrijven een ondeelbare een procesgerichte schrijfdidactiek ook doo r 1995 2 moer 65 in de taalmethoden en schrijfleergangen taal jaren van 1986 tot i99o in samenwerkingsver kabaal schrijf je wijzer en dat kun je wel stellen banden tussen scholen opleidingsinstututen zijn de meer uitgesproken voorbeelden ook verzorgings en onderzoeksinstellingen wer het instituut voor leerplanontwikkeling te den uitgevoerd in de leergang schrijven is een enschede sr o heeft zich geworpen op de procesgerichte schrijfdidactiek ontwikkeld problematiek van het schrijfonderwijs en dat voor de groepen r tot en met 8 van het basis heeft geresulteerd in schrijven leren een leergang onderwijs het diepteproject bouwt voort op schrijven van teksten in de basisschool van de hand het voormalige sto project taalvaardigheid van mariette hoo-geveen in deze bespreking in de basisschool staat dit werk centraal verder ko-rtheidshalve de leergang schrijven bestaat uit twee delen in aangeduid als de leer-gang schrijven het eerste deel worden de uitgangspunten beschreven en wordt een globale opbouw opzet leergang schrijven voor het schrijfonderwijs in de ge-hele basis school gegeven dit deel wordt toegelicht met de leergang schrijven is een produkt van een veel en gevarieerde didactische activiteiten van de zoge-noemde diepteprojecten die in de het tweede deel bestaat uit een aantal concreet e docent en leerlinge n individuele schrijve r orientatie op 1 1 schriifopdrachd schrij-factiviteit 2 schrijfopdracht 1 voorbereiden hulp tijdens 3 het schrijven sc rijve n i revisere n bespreke n 4 en herschrijven van tekste n verzorgen e n publiceren van teksten afbeelding i fasenmodel schrijfonderrwijs 66 moer 1995 2 voorbeeldlessen en lessuggesties voor de ver niet gelijkgesteld worden het belangrijkste schillende jaargroepen verschil is erin gelegen dat een individuele schrijver niet zo lineair te werk gaat maar onder schrijven wordt in de leergang schrijven regelmatig tussen de verschi ll ende fasen wis verstaan het vervaardigen van teksten en se lt voor jonge kinderen het vervaardigen van tekeningen p 7 het algemene doel is om bin-nen deze uitgangspunten zijn in het twee kinderen van 4 12 jaar hun gedachten gevoe de deel van de leergang schrij ven per jaargro ep lens en meningen in en door geschreven taal drie c on crete voorbeeldl essen uitgewerkt e n te laten ver-woorden op een voor hen en ande worden vijf lessuggesties gegeven een voor ren

begrijpelijke manier p 7 er wordt veel beeld van zo n les i ll ustreert de uitgangspunten belang gehecht aan het creeren van een en het fasenmodel het beste ik kies een les schrijfcultuur een situatie waarin het heel bestemd voor groep 6 pp i4 1 i44 zie af vanzelfsprekend is om schriftelijk creatief en beelding 2 vanaf pagina 69 expressief bezig te zijn de expressieve functie de omvang van de lesbeschrijving maakt van taal om gedachten te ontwikkelen en eigenlijk al onmiddellijk duidelijk hoeveel problemen te verhelderen door ze op papier te aanwijzingen de leerkracht krijgt voor de uit formuleren de conceptualiserende functie van voering van deze leseenheid de procesgerich taal of om schriftelijk te communiceren de te aanpak komt in het bijzonder tot uitdruk communicatieve functie van taal p t z zo n king bij fase 3 mogelijke hulpvragen over het schrijfcultuur ontstaat het beste in situaties die schrijfproces vragen als heb je geprobeerd levensecht zijn aantekeningen te maken en hoe heb je het de leergang schrijven besteedt veel aandacht eerder aangepakt bij het schrijven van een fan aan het proces van het leren schrijven het tasietekst kunnen de leerli ngen over schrijf belangrijkste uitgangspunt is daarbij dat kinde p ro blemen heen helpen en nodigen uit tot ren leren schrijven door doen en denken over reflectie op het schrijven in fase 4 is te zien op doen welke wijze leerlingrespons mogelijk is bij het kinderen moeten veel gelegenheid krijgen om bespreken van de teksten te schrijven het moge duidelijk zijn dat een leseenheid er vinden veel tekstbesprekingen plaats waarin meer d an een les zal vergen de leergang schr ij gereflecteerd wordt op de teksten en de manier ven stelt dat minstens een uur per week nodig waarop de teksten geschreven zijn zal zijn voor dit type schrijfonderwijs en dat de kinderen krijgen veel gelegenheid om hun verschillende activiteiten van een leseenheid teksten te herschrijven ook over meerdere lessen verdeeld kunnen zo n aanpak staat wel bekend als peer worden p 22 response ofwel leerlingrespons om de procesgerichte didactiek uit te voe voors tel voor een leerlij n ren biedt de leergang schrijven een fasenmodel voor het schrijfonderwijs p 17 zie afbeel zoals reeds vermeld beperkt de leergang schrij ding i ven zich niet tot een beschrijving van de uit gangspunten en eenaantal uitgewerkte lessen het model bestaat uit vijf fasen in de figuur in er wordt ook een voors tel voor een opbouw de linkercirkels genummerd van i tot 5 het van het schrijfonderwijs van groep i tot en model is een didactisch model en geeft daar met 8 gegeven de auteur stelt zich hierbij mee handvatten voor het handelen van de bescheiden op en spreekt van een mogelijke leerkracht in de klas en voor een fasering van lijn in het schrijfonderwijs p 49 andere lij het schrijfonderwijs op schoolniveau de lin nen zijn ook mogelijk kercirkels tevens biedt het mogelijkheden de leergang schrijven geeft een opbouw voor voor reflectie op het gegeven schrijfonderwijs vier aspecten tekstsoort schrijfonderwerp het model vertoont gelijkenis met het schrijf didactische werkvorm en leermiddelen al proces van individuele schrijvers in de rech deze aspecten worden uitgewerkt in voorstel tercirkel weergegeven maar mag daarmee len per jaargroep het gaat te ver dit in detail te 1995 2 moer 67 bespreken daarom beperk ik me tot de globa worden gebruikt bijvoorbeeld tekenpapier en le lijnen en een enkel voorbeeld kleurpotloden in de onderbouw de tekstver werker in de bovenbouw teks ts oorten de opbouw in tekstsoor ten is te karakteriseren als een lijn van tekening waardering tot werkstuk

deze lijn laat zich ook vertalen in de lijn van expressief naar zakelijk schrijven ik heb bewondering voor de wijze waarop in in de onderbouw ligt het accent op het schrijven de leergang schrijven de procesgerichte schrijven van expressieve vrije teksten vooral fictie didactiek is uitgewerkt voor de basisschool tot sieverhalen en het tekenen met het klimmen nu toe is vooral wetenschappelijk onderzoek der jaren verschuift het accent naar het schrijven verricht en vaak voor een hoger onderwijsniveau van zakelijke meer gebonden teksten met veau het voortgezet onderwijs de leergang een communicatief doel schrijven geeft bouwstenen voor een procesgerichte didactische aanpak in de groepen i tot s chrijfonderwerpen de opbouw in en met 8 van de basisschool schrijfonderwerpen kent twee lijnen van on de lessen en lessuggesties zijn afwisselend derwerpen die heel dicht bij de belevingswe hebben onderwerpen die de kinderen zeker reld van kinderen staan naar onderwerpen die zullen aanspreken en zijn zonder uitzondering daar verder vanaf staan de tweede lijn is die in levensechte situaties gebed de voorbeeld van concrete naar abstracte onderwerpen i n lessen zijn zodanig uitgewerkt dat ze in princi de onderbouw schrijven de kinderen bijvoorbeeld zonder problemen uitvoerbaar zijn het feit beeld over hun knuffel of het maken van een dat de voorbeeldlessen in enkele klassen zijn vla flip in de bovenbouw schrijven de kinde uitgeprobeerd en op basis van die ervaringen ren bijvoorbeeld over onderwerpen uit de zijn bijgesteld draagt daar zeker aan bij maar wereldoriëntatie in mijn formulering in principe uitvoerbaar schuilt een bedenking de in de leergang schrij didactische werkvormen de op ven voorgestelde procesgerichte didactiek ver bouw in didactische werkvormen is afgestemd schilt sterk van de gangbare didactiek in het op de leerdoelen de mate van gestructureerd huidige methodenaanbod terwijl in de initiele heid van de opdrachten en de mate van zelf opleiding nog nauwelijks aandacht wordt standigheid van de kinderen spelen hierbij een besteed aan procesgerichte instructie daarom rol de opbouw wordt verantwoord door te vermoed ik dat betrekkelijk veel leerkrachten verwijzen naar het kennis en vaardigheids gebaat zullen zijn met gerichte nascholing niveau van de kinderen zo moeten de kinde en begeleiding alvorens de procesgerichte ren eerst in interactie met de leerkracht kennis instructie te kunnen uitvoeren volgens de be en vaardigheden verwerven voordat ze deze doelingen zelfstandig kunnen uitvoeren in de onder naast bewondering heb ik echter ook een bouw vinden tekstbesprekingen daarom plaats punt van kritiek de leergang schrijven is geen in een individuele werkvorm leergang in de feitelijke zin van het woord het is geen systematisch onderwijspakket de leer leermiddelen de opbouw in leermid lijnen voor iedere jaargroep afzonderlijk zijn delen hangt met alle voorgaande aspecten niet altijd in voldoende mate uitgewerkt in samen en kent daardoor diverse soorten lijnen het bijzonder ontbreekt een expliciete op van dichtbij naar veraf van concreet naar bouw van leerdoelen deze is weliswaar impli abstract van minder naar meer enzovoort de ciet aanwezig in de opbouw van de didactische belangrijkste leermiddelen zijn de teksten die activiteiten maar in het geciteerde lesvoor in de oriëntatiefase worden gebruikt en de beeld als ik toch eens rijk was is te zien dat teksten van de kinderen die functioneren in de er geen concrete lesdoelen zijn geformuleerd tekstbesprekingen in de onderbouw kan in de ook is onduidelijk hoe de leergang schrijven oriëntatiefase bijvoorbeeld gebruik

worden zich verhoudt tot de kerndoelen basisonder gemaakt van prentenboeken andere leermid wijs er worden verder ook geen aanwijzingen delen zijn de materialen die in de schrijflessen gegeven voor de beoordeling en toetsing van 68 meer 1995 2 schrijfvaardigheid en dat is jammer het is niet het nodige werk moeten verzetten als zij hun gemakkelijk om schrijfvaardigheid te toetsen totale schrijfonderwijs in alle groepen in de waardoor het maar al te vaak blijft bij het geest van de leergang schrijven willen vormge opmerken van taal en spelfouten juist in een ven wanneer men alle met de uitgewerkte procesgerichte leergang zouden ook aanwij voorbeeldlessen gaat werken zullen en vermoe zingen moeten zijn opgenomen voor de eva delijk problemen ontstaan in de afstemming relatie van andere aspecten bijvoorbeeld wat op de reguliere methode omdat daarover in de betreft inhoud doel en publiek andere leergang schrijven niets wordt opgemerkt maar vormen van evaluatie van schrijfvaardigheid het ligt ook in de bedoeling de verworven behoren wel degelijk tot de mogelijkheden van het diepteproject schrijfvaardigheid in ik verwijs in dit verband naar de wijze van te weven in nieuwe taalmethoden die in ont beoordelen van schrijftaken in de eerder wikkeling zijn zo wordt gesteld in het voor genoemde peilingsonderzoeken woord van de leergang schrijven p s leer de leergang schrijven is met andere voor krachten die het liefst werken met een echte den veeleer een ideeënboek de eerlijkheid leergang zullen en dus geduld moeten oefenen gebiedt mij te zeggen dat de auteur dit op een totdat die nieuwe methoden beschikbaar zijn plaats ook opmerkt p 12 overal elders en ook in de titel wordt over leergang schrijven literatuur gesproken met als gevolg dat mijn verwachtingspatroon heel anders was per jaargroep gelderen a van h blok het stelendenuis in zijn er slechts drie concrete voorbeeldlessen de hoogste groepen van het basisonderwijs amster naast enkele summierere lessuggesties die de dam sco kohnstamm instituut 1989 leerkracht zelf moet uitwerken sijutra j balans van het taalonderwijs halverwege de schoolteams die met dit ideeënboek aan de basisschool arnhem cito rrorr 1992 slag willen gaan vinden in de leergang schrijven zwarts m balans van het taalonderwijs aan het een inspirerende bron voor een procesgerichte einde van de basisschool arnhem cito p roty aanpak van het schrijfonderwijs wel zullen zij t 990 afbeelding z een lesvoorbeeld voorgroep 6 fantasieverhaal als ik toch eens rijk was fase 1 oriëntatie op de schrijfactiviteit opdracht u laat terwijl de kinderen in een kring zitten het lied als ik toch eens rijk was uit de musical anatevka horen als u niet over een opname beschikt kunt u de tekst van het lied laten zingen of lezen daarna voert u een korte inhoudelijke bespreking van de tekst die bedoeld is om de fantasie van de kinderen te prikkelen en ze op ideeën te brengen voor het schrijven het gaat in deze bespreking dus niet om het controleren van tekstbegrip of het uitleggen van moeilijke woorden u kunt de bespreking starten door reacties van de kinderen op de inhoud van de tekst de wensdromen van anatevka op te roepen ik zag jou lachen wat vond je leuk aan het liedje heb jij wel eens een huis met zeventig kamers gezien heb jij wel eens gefantaseerd over een droomhuis of over iets anders dat je graag zou willen hebben heb jij wel eens gedroomd over wat je graag zou willen zijn als je heel rijk was heb je wel eens gedroomd over wat je zou willen doen het is de bedoeling dat de kinderen vrij fantaseren over hoe het zou zijn om heel erg rijk te zijn wat zouden ze

willen hebben zijn of doen het is belangrijk dat u niet te vroeg op de wensdromen van de kinderen zelf al te vroeg al verteld worden heeft het geen zin meer om er straks over te gaan schrijven als het onderwerp wensdromen verkend is formuleert u de schrijfoopdracht fase 2 de schrijfoopdracht u kunt de schrijfoopdracht als volgt formuleren in het liedje zingt anatevka over zijn wensdromen hij fantaseert over wat hij allemaal zou willen als hij heel rijk zou zijn schrijf jij nu eert een verhaal over jouw wensdromen stel je voor dat je heel rijk bent en schrijf over wat of wie je zou willen zijn wat je zou willen doen wat je zou willen hebben je mag alles schrijven wat je maar wilt laat je fantasie maar gaan je schrijft het verhaal voor je klasgenoten het moet voor hen leuk zijn om jouw verhaal te lezen als jullie de verhalen geschreven hebben gaan we ze lezen bespreek en herschrijven als ze af zijn maken we er het grote wensboek van en zetten we het boek in de boekenhoek voor dat de kinderen gaan schrijven kunt u de kern van de schrijfoopdracht zijn doen hebben op het bord zetten u kunt er ook op wijzen dat ze bij het schrijven gebruik kunnen maken van een kladblaadje waarop ze aantekeningen maken wensen noteren en ordenen invallen noteren en formuleringen uitproberen mogelijke titels opschrijven enzovoort als de kinderen tijdens het schrijven niet veel hulp nodig hebben kunt u ook zelf mee schrijven fase 3 hulp tijdens het schrijven om dat het in deze les gaat om het schrijven van een fantasietekst is het belangrijk dat de hulp indien nodig gericht is op de inhoud van de tekst en op het schrijfproces wat wil je gaan schrijven en hoe kun je dat gaan doen als de kinderen tijdens het schrijven problemen hebben met de stofvinding kunt u hen helpen of kunnen ze elkaar helpen door te praten over hun tekst met behulp van het stellen van vragen over wat al geschreven is kunnen ideeën uitgebreid of als er nog geen tekst is opgeroepen worden bijvoorbeeld met behulp van vragen naar het wie wat waar en hoe waar zou je willen wonen hoe ziet het landschap er uit wie wone er nog meer wat voor werk zou je willen doen waarom zou je dat willen doen hoeveel uur zou je willen werken met wie zou je willen trouwen hoe ziet hij of zij er uit 70 moer 1995 2 hoe zou je willen reizen welke landen zou je willen zien wat zou je er precies haan doen wie zou je willen zijn hoe zou je eruit willen zien wat voor huis zou je willen hebben hoe ziet het er precies uit mogelijke hulpvragen over het schrijfproces kunnen zijn wat lukt er niet wat heb je tot nu toe gedaan ben je meteen begonnen met schrijven heb je al geprobeerd aantekeningen te maken heb je al teruggelezen wat je tot nu toe geschreven hebt heb je al geprobeerd om gewoon verder te schrijven en dit stukje straks af te maken heb je al eerder een fantasieverhaal geschreven hoe heb je het toen aangepakt als de kinderen problemen hebben met de structuur van de tekst kunt u verwijzen naar een voorbeeldstructuur zoals die op het bord staat schrijf eerst over wat je zou willen zijn dan over wat je zou willen doen dan over wat je zou willen hebben kinderen die moeite hebben met dit onderwerp en met deze tekstsoort kunnen zich beperken tot een van de drie aspecten fase 4 bespreken en herschrijven van de teksten bespreken als de kinderen klaar zijn met hun tekst vraagt u enkele kinderen die dat willen hun tekst voor te lezen tijdens het voorlezen wordt er alleen maar geluisterd daarna wordt er over twee of drie van de voorgelezen teksten gepraat de klassikale be-

spreking begint met het waarderen van de voorgelezen teksten u kunt de kinderen vragen te benoemen wat ze leuk vonden aan de teksten wat er in deze bespreking aan de orde komt is sterk afhankelijk van de te bespreken teksten en van de reacties van de kinderen het ligt voor de hand om in de lijn van de voorbereiding de opdracht en de hulp tijdens het schrijven vooral aandacht te besteden aan de inhoud van de teksten gaan de teksten over hebben zijn en doen zijn er verschillen overeenkomsten in de inhoud van de teksten welke waar kun je aan zien dat het om wensdromen gaat 1 de voorgelezen teksten roepen waarschijnlijk allerlei vragen op u regelt vooral de interactie tussen de kinderen en laat hen reageren en vragen stellen aan de schrijvers aan een kind dat zijn wens beschreven heeft om met al zijn vriendinnen in zijn grote auto te gaan rijden zal bijvoorbeeld de vraag gesteld kunnen worden welke vrienden hij allemaal mee zou nemen aan een kind dat geschreven heeft dat ze wel een huis met twintig kamers zou willen hebben kan gevraagd worden wat ze met al die 1995 2 met 71 kamers zou gaan doen al pratend breiden de kinderen inhoud uit leren ze precies en concreet te zijn in hun teksten en worden ze zich bewust van het publiek van hun teksten nb u kunt de kinderen ook in kleine groepjes teksten laten bespreken als u daarvoor kiest is het nodig dat u hen aanwijzingen geeft voor hoe dat moet bijvoorbeeld begin met de schrijver te vertellen wat je leuk vindt aan de tekst zeg niet dat het is fout maar probeer de schrijver te helpen met het veranderen van de tekst stel vragen aan de schrijver over wat je niet begrijpt of over wat je nog meer over het onderwerp zou willen weten maak aantekeningen van de bespreking voor het herschrijven van je tekst herschrijven in de bespreking hebben de kinderen suggesties gekregen voor het herschrijven van de inhoud van hun teksten ook de kinderen van wie de teksten niet besproken zijn kunnen nu nog eens kritisch naar hun eigen teksten kijken en ze veranderen u kunt de kinderen voor het herschrijven motiveren door te wijzen op de publicatie van de teksten in het grote wensboek fase 5 verzorgen en publiceren van de teksten de teksten die opgenomen worden in het boek kunnen indien nodig verzorgd worden aandachtspunten hierbij zijn leesbare handschriften spelling mooie bladspiegel illustratie tekeningen u kunt een groepje kinderen vragen het boek samen te stellen en te zorgen voor een mooie omslag een titel paginanummers enzovoort 72 met 1995 2